Дерек пен дәйек

Еліміздің авторлық құқықты қорғау органынан 19, шетелден 8 авторлық куәліктер алынды.

Тыңға түрен салған орталық

Отандық тұңғыш физикалық антропология зертханасы ОҚМУ-да ашылған

Еліміздегі антропология мектебінің іргесін қалаушы – бірден-бір білікті маман, Ұлттық ғылым академиясының академигі, Болония (Италия) ғылым академиясының корреспондент-мүшесі, ҚР ғылым және техника салаларына еңбегі сіңген қайраткер, тарих ғылымдарының докторы, профессор Оразақ Исмағұловтың тоқсан жылдан асқан ғұмыры ішінде жеткен жетістіктері туралы қаншама мінберлерден, қаншама жарияланымдардан, теледидар мен интернет желілерінен орасан зор ақпараттарды көріп, сүйсінудеміз. Біз академик Оразақ ақсақалды мақтап қана қоймай, онымен мақтануға әбден тұрарлық тұлға екенін көпшілік қауым, оның ішінде өз үзеңгілестері мен әріптестері де біле бермейтін жаңа қырынан таныстырғымыз келеді.

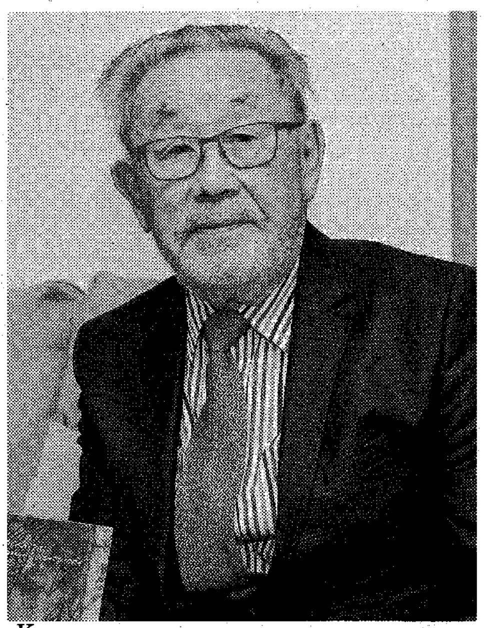

Сексен жылдық тарихы бар, бүгінгі күні жастарды қоғамымыздың түрлі салаларына білікті маман етіп даярлап отырған М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінің профессор-оқытушылар құрамы мен магистранттары академик Оразақ Смағұловты ерекше құрмет тұтады. Ондаған жылдар бойы О.Смағұлов армандап келген тұңғыш отандық физикалық антропология зертханасы 2013 жылдан бастап оңтүстіктегі білімнің қара шаңырағы атанған біздің университет қабырғасында жұмыс істеп келеді, Міне, биыл оған 10 жыл толмақ.

Мұның қысқаша тарихына тоқталар болсақ: тұңғыш Президенттің арнайы тапсырмасымен «Халық тарих толқынында» мемлекеттік бағдарламасы аясында М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті мен Білім және ғылым министрлігінің Ғылым комитетіне қарасты Ш.Ш.Уәлиханов атындағы тарих және этнология институты (Алматы қ.) базаларында 2013 жылы Республикалық физикалық антропология зертханасы ашылып, бүгінгі күні іргелі ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуде. Бірқатар жетістіктерге қол жеткізумен қатар, көне де жаңа сала – физикалық антропология бойынша мамандар даярлау бағытында да қомақты жұмыстар атқаруда.

Зертхананың Шымкенттегі Орталық бөлімі – бүгінде арнайы жабдықталған, заманауи талаптарға сай және палеоантропологиялық материалдарды антропологиялық зерттеу жұмыстарына бейімделген. Біз академик О.Смағұловтың тікелей кеңес беруімен отандық тұңғыш Республикалық «Физикалық антропология» ғылыми зерттеу зертханасы бар деп нық сеніммен айта аламыз және ол ғылыми орталық ретінде өз бетінше жұмыс істеуге қабілетті.

Академик О.Смағұловтың басшылығымен алғашқы отандық антрополог-мамандарды даярлау бағытында бүгінгі күні оң нәтижелерге қол жеткіздік: алыс-жақын шетелдерден білікті антрополог ғалымдар мамандар шақырылды. Алматы және Шымкенттегі зертханаларда жас кадрларға, университеттің «Жалпы тарих және мұражайтану» кафедрасының профессор-оқытушылар құрамы мен магистранттарына бірнеше дүркін арнайы лекциялар мен кеңестер өткізіліп, шеберлік сабақтары ұйымдастырылды.

Атап айтқанда, 2013 жылы желтоқсан айында Ресей ғылым академиясының Мәскеудегі Миклуха-Маклай атындағы Этнология және антропология институтынан белгілі ғалымдар: профессор Н.А.Дубова, профессор Васильев С.В., тарих ғ.к. Е.П. Китов, тарих ғ.к. А.О. Китова бізге келіп, арнайы лекциялар оқып, шеберлік сабақтарын өткізді. 2014 жылы аталған ресейлік институттың мамандары профессор Н.А.Дубова, б.ғ.к. Р.М. Сатаев, сонымен қатар PhD докторы С.Святко (Белфаст Корольдік университетінің ғалымы Солтүстік Ирландия, әрқайсысы екі апталық курста физикалық антропологиядан дәрістер берді. Атап өтерлік ерекшелік – ғалымдар зертхананың Алматы бөлімінде де, Шымкент бөлімінде де зертхана мамандарының білімін жетілдірумен айналысып, тәжірибелерімен бөлісті.

Санкт-Петербургтен Б.Г. Соколов (ЮНЕСКО музей менеджменті бойынша эксперт, Санкт-Петербург мемлекеттік университетінің профессоры), В.А. Шестаков (ЮНЕСКО музей менеджменті бойынша эксперт, Ресей Ұлттық эксперттер одағының президенті, Музей қызметі стандарттау ҒЗИ директоры) арнайы шақырылып, аудиториялық сабақтар, шеберлік кластарын өткізді, білім жетілдіруді тағылымдама ретінде онлайн режимінде жалғастырып, мамандарымызға арнайы сертификаттар берді (2015 ж.). Жоғарыда аталған шетелдік мамандарды шақыруды университет өз тарапынан ұйымдастырды.

Академик О.Смағұловтың арнайы шақыруымен 2015 жылы Фиоренцо Факкини - Болон университетінің антропология профессор-эмериті (Италия), Мария Джованна Белькастро – PhD докторы, Болония университетінің антропологы (Италия) біздің зертхана мамандарымен бірлесе Астана жоғары оқу орындарында бірнеше тақырыптық дөңгелек үстелдер, ғылыми конференциялар, арнайы кездесулер өткізді. Профессор-ғалымдарға, магистранттар мен PhD докторанттарға, студенттерге лекциялар оқып, кеңестер берді. Еліміздегі тұңғыш физикалық антропология зертханасымен таныстырды.

Академик О.Смағұловтың басқаруымен біздің зертхана ғалымдары мен мамандары отандық алғашқы зертхананың қол жеткізген табыстарымен, ашылып жатқан жаңалықтарымен ғылыми көпшілікпен де, қалың бұқарамен де етене араласып, үздіксіз таныстыруда: Л.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінде, Назарбаев университетінде, Қазақстан Республикасы Ұлттық музейінде, Парламент депутаттарымен бірнеше дүркін кездесулер барысында арнайы шақырылған алыс шетелдік антрополог мамандардың қатысуымен лекциялар оқылды, тақырыптық семинарлар жүргізілді, дөңгелек столдар мен ресми кездесулер барысында көптеген өзекті сұрақтар талқыланды.

Бүгінгі күнге дейін жиналған палеоантропологиялық материалдардың басым көпшілігіне талдау жасау, зерделеу арқылы қазақ халқының шынайы тарихын және оның ата-тектерін анықтау үшін кешенді зерттеулер жүргізу мақсатында Республиканың басқа мекемелері мен аймақтарында, елден тыскары жерлердегі қазақстандық палеоантропологиялық материалдар туралы мәліметтер жиналып, нақтыланды. Зертхана мамандары Ресейдің Санкт-Петербург қаласындағы Петр Великий атындағы этнография және антропология ҒЗИ мен музейінде (Кунсткамера) әртүрлі тарихи кезеңдерге жататын қазақстандық материалдар (жалпы саны 930-дан аса әртүрлі құрамдағы объектілер), М.В. Ломоносов атындағы Москва мемлекеттік университеті жанындағы Д.Н. Анучин атындағы антропология ҒЗИ мен музейінде (әр жылдары сақтауға берілген әр кезеңге жататын 285 объекті /бас сүйектер/) сақтаулы тұрғандығын анықтады. Эрмитаж басшыларының бірі Ефим Анатольевич Резван біздің зертханада болып, арнайы лекциялар оқып, бірлесе ғылыми-зерттеу жұмыстарын жүргізуге келісімін берді. Нәтижесінде, эрмитаж ғалымдары мен мамандары Алексей Валерьевич Кулиш , Асан Исакбекович Торгоев ондағы отандық артефактілерді зерделеу жұмыстарын жүргізуге көмектесті. Ал нәтижелері 2020 жылы жарық көрген ғылыми монографияда орын алды. Аталған мекемелер мен «Физикалық антропология» Республикалық ғылыми зерттеу зертханасы арасында осы материалдарды, яғни, Алматыдағы және Шымкенттегі бөлімдерінде әрі қарай бірлесе зерттеулер жүргізу туралы келісімшарттар жоспарлануда.

Зертхана ғалымдары мен мамандарының жүргізген зерттеу жұмыстарының нәтижелері 11 монография, бірнеше отандық және шетелдік, 12-і ҚР БҒМ-нің Білім және ғылым саласында сапаны қамтамасыз ету комитеті мақұлдаған ғылыми журналдарда, халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдарында жарияланды. Еліміздің авторлық құқықты қорғау органынан 19, шетелден 8 авторлық куәліктер алынды.

Академик О.Смағұловтың тікелей басқаруымен еліміздегі және Ресейдегі музейлерде сақтаулы жәдігерлер бойынша алғашқы палеоантропологиялық коллекциялар Каталогының бірінші бөлімі жарық көрді. Бұл тұңғыш туынды көптеген ізденушілер мен ғалымдар үшін таптырмас материалдар жиынтығы болып отыр.

Алынған нәтижелер зертхана мамандарының аз ғана уақыт ішінде қол жеткізген табыстары болса, ендігі меже төмендегідей үлкен асуларды шұғыл түрде игеру қажеттілігі болмақ. Оның ішінде: жастардан жоғары білікті антрополог мамандарды М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университетінде бакалавр, Әл Фараби атындағы Ұлттық университетіндегідей /әрі қарай магистратура/ саласы бойынша еліміздің ЖОО-на, музейлерге, ғылыми орталықтарға даярлау; Қазақстанның көне жұртын антропологиялық зерттеулер бойынша ғылыми зерттеулер жүргізуге қабілетті жаңа буын ғалым мамандар даярлау; палеоантропологиялық материалдарды мұрағаттық іздестіру жұмыстарын отандық археологтармен, тарихшылармен, антропологтармен, басқа да қызығушылық танытатын мамандармен, ЖОО-мен, мәдени орталықтармен, салаландырылған мемлекеттік органдармен бірлесе жүргізу; бүгінге дейін жинақталған, әлі де табылып жатқан палеоантропологиялық материалдарды жан-жақты антропологиялық зерттеу жұмыстарын жалғастыру; Қазақстанның палеоантропологиялық материалдары негізінде антропология саласы бойынша әлемдік озық әдістер мен тәсілдерді пайдалана отырып, алыс-жақын шетелдерде сақтаулы материалдарды сол ел мамандарымен бірлесе зерттеулер жүргізу; зертхананың жұмысын әрі қарай ұзақ мерзімдік стратегиялық бағытта жандандыру.

«Физикалық антропология» Республикалық ғылыми зерттеу зертханасы Орта Азия мен Қазақстандағы бұл саладағы тұңғыш ғылыми-зерттеу орталығы болғандықтан өз жұмысын әрі қарай Ұлы Дала Елін отаншылдық тұрғысында жандандыру, «Қазақстан-2050» стратегиялық міндеттері аясында ұлттық тарихты зерделеуге үлес қосу, қазақ халқының шынайы тарихын және оның ата-тектерін анықтау үшін кешенді зерттеулер жүргізу мақсатын көздейді.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті жанындағы Республикалық «Физикалық антропология» ғылыми зерттеу зертханасы «Халық тарих толқынында» мемлекеттік бағдарламасы аясында ашылған аз уақыт арасында өзінің өміршең екендігін көрсете алды. Сонымен қатар, «Ұлы Даланың тарихы мен мәдениеті» мемлекеттік бағдарламасы бойынша Ұлы Дала Елінің, қазақ халқының шынайы тарихын және оның ата-тектерін анықтау үшін кешенді зерттеулер жүргізе отырып, ғалымдар қауымына, оның ішінде алыс-жақын шетелдердегі тарих, археология, этнология, антропология салалары ғалымдарына мойындатты. (Қазақ және ата тегі: Кешенді физикалық антропология анықтамалар). О.Смағұлов бүгінгі қазақтардың осынау 50 ғасырлық тарихы бар Ұлы Даланың тұрғындары ретінде өзінің көне атажұртында өмір сүріп келе жатқанын планетаның көзі қаракты ғалымдарына нақты ғылыми дәлелдермен мойындатты.

М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті Ғылыми Кеңесінің 2020 жылдың 30-қазан айындағы Қаулысымен (хаттама №4) Республика ғылымына еңбегі сіңген қайраткер, қазақтың тұңғыш антропологы, тарих ғылымдарының докторы, профессор, ҰҒА академигі Смағұлов Оразақ Смағұлұлына «М.Әуезов атындағы ОҚУ Құрметті профессоры» академиялық атағы берілді.

Бүгінгі күні М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті жанындағы Республикалық «Физикалық антропология» зертханасы университеттің «Археология және антропологиялық зерттеулер ғылыми орталығы» болып қайта құрылды.

Амангелді САИПОВ,
М.Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті «Археология және антропологиялық зерттеулер» ғылыми орталығының басшысы, педагогика ғылымдарының докторы.
Айнагүл СМАҒҰЛОВА,
орталықтың аға ғылыми қызметкері.